

**YAQIN SHARQDAGI NIZOLARNI HAL ETISHDA TURKIYA RESPUBLIKASI
VA ROSSIYA FEDREATSIYASI YONDASHUVLARI
(SURIYA INQIROZINI HAL ETISH BORASIDA)**

Dilrabo Sadikova

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti erkin tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Rossiya-Turkiya hamkorligining murakkab dinamikasiga alohida e'tibor qaratib, Suriyadagi mavjud inqirozning tarixiy sharoiti va ildiz sabablari ko'rib chiqiladi. Tahlil siyosiy munosabatlar, geosiyosiy omillar, savdo shakllari, iqtisodiy o'zaro aloqalar, mintaqaviy xavfsizlik muammolari, migratsiya tendentsiyalari va terrorizm xavfi kabi keng ko'lamli omillarni qamrab oladi. Bundan tashqari, tadqiqotda Rossiya va Turkiya Suriyadagi murakkab vaziyatni hal qilishga qaratilgan sa'y-harakatlarida duch keladigan asosiy muammolar, to'siqlar va hamkorlikning potentsial yo'llari baholanadi.

Kalit so'zlar. Tashqi siyosat, o'zaro hamkorlik, Turkiya Respublikasi, Rossiya Federatsiyasi, Suriya inqirozi, ISHID, Kurdiston ishi partiyasi.

**APPROACHES OF THE REPUBLIC OF TURKEY AND THE RUSSIAN
FEDERATION TO THE RESOLUTION OF DISPUTES IN THE MIDDLE EAST
(REGARDING SOLVING THE SYRIAN CRISIS)**

Dilrabo Sadikova

Researcher of the University of World Economy and Diplomacy

Annotation: This article examines the historical context and root causes of the current Syrian crisis, with particular attention paid to the intricate dynamics of Russian-Turkish cooperation in resolving the conflict. The analysis covers a wide range of factors, including political relations, geopolitical factors, trade patterns, economic interactions, regional security issues, migration trends, and the risk of terrorism. Additionally, the study evaluates the main challenges, obstacles, and potential paths for collaboration that Russia and Turkey face in their efforts to achieve a solution to the complicated situation in Syria.

Key words: Foreign policy, mutual cooperation, Republic of Turkey, Russian Federation, Syrian crisis, ISIS, Kurdistan Work Party.

Kirish

2011-yilda yuz bergan "Arab bahori"ning salbiy oqibatlari Suriya inqirozining kelib chiqish sabablaridan biridir. Bu mojaro 2011-yilning mart oyida o'sha vaqtdagi prezident Bashar Asadga qarshi ommaviy norozilik namoyishlari natijasida boshlangan inqilobga aylanib ketadi. Suriya inqirozining boshlanishi 2011-yilda arab mamlakatlarida to'xtagan tartibsizliklar, norozilik namoyishlari va demokratik o'zgarishlar talablari bilan bog'liq.

Boshqa arab davlatlarining muvaffaqiyatlaridan ruhlangan suriyalik namoyishchilar Bashar Asad rejimidan noroziligini bildirish uchun ko'chalarga chiqdi. Inqirozning asosiy sababi bir partiyaning uzoq muddat hukmronligi, Suriyada korrupsiya, zulm va inson huquqlarining poymol etilishining yuqori darajasi edi. Iqtisodiy inqirozning kuchayishi va aholi hayotining yomonlashishi mamlakatdagi vaziyatga nisbatan norozilikni kuchaytirdi. Namoyishlarga javoban hukumat namoyishlarni shafqatsizlarcha bostirishga kirishdi, bu zo'ravonlikning kuchayishiga olib keldi va fuqarolar urushiga aylanib ketdi. Suriyadagi mojaroda turli tomonlar, jumladan hukumat kuchlari, muxolif guruhlar, islomiy ekstremistlar va xorijiy kuchlar ishtirok etgan. Suriyadagi inqiroz mamlakat aholisi uchun jiddiy oqibatlariga olib keldi. Suriya inqirozi insonparvarlik falokatiga aylandi, millionlab odamlar o'z uylarini tashlab, boshqa mamlakatlarga qochib, xavfsizlik izlab ketishga majbur bo'ldi. Ko'p sonli qurbonlar va vayronagarchiliklar Suriya xalqining azobini yanada oshirdi. Bundan tashqari, mojaro terrorchilik tahdidlari va xalqaro xavfsizlikka tahdidlarning kuchayishiga olib keldi.[1]

Asosiy qism

Rossiyaning Suriya inqiroziga aralashuvi tarixi ancha uzoq va murakkab tarixga ega. 2011-yilda Suriya mojarosi boshlanganidan beri Rossiya prezident Bashar Asad hukumatini qo'llab-quvvatlab keladi. Bunga ikki davlat o'rtasidagi uzoq yillik tarixiy aloqalar ham, Rossiyaning mintaqadagi manfaatlari, jumladan, Tartusdagi harbiy bazasini saqlab qolish sabab bo'lgan. 2015-yil sentabrda Rossiya Asad hukumati iltimosiga ko'ra Suriyada harbiy operatsiya boshlagan edi. Rossiya harbiy samolyotlari muxolifat va ISHID (Iroq Shom Islom davlati) va Jabhat an-Nusra (Al-Qoida bilan aloqador terrorchilik tashkiloti) kabi terrorchi guruhlar pozitsiyalariga havo hujumlari uyushtira boshladi. Rossiya o'zining harbiy ishtirokidan tashqari, Suriya mojarosini hal qilish bo'yicha xalqaro sa'y-harakatlarda ham faol ishtirok etmoqda. U hukumat va muxolifat o'rtasida muzokaralar olib bordi, shuningdek, ko'plab tinchlik tashabbuslarida qatnashdi.

Rossiyaning bu qadamlari xalqaro hamjamiyat tomonidan ham qo'llab-quvvatlandi, ham tanqidga uchradi. Ayrim davlatlar Rossiyaning terrorizmga qarshi kurash va qonuniy Suriya hukumatini qo'llab-quvvatlash borasidagi sa'y-harakatlarini tan oldi, boshqalari esa Rossiyani inson huquqlari va insonparvarlik qonunchiligini buzganlikda aybladi. Ushbu kontekst Rossiyaning Suriya inqirozidagi roli va uning mintaqadagi voqealar rivojiga ta'sirining murakkab manzarasini shakllantirdi.[2]

Mojaroning asosiy nuqtalaridan biri Rossiyaning Suriyadagi harbiy mavjudligidir. Rossiya Suriya hukumatini qo'llab-quvvatlash maqsadida harbiy bazalar yaratdi va havo amaliyotlarini o'tkaza boshladi, bu esa jang maydonidagi kuchlar muvozanatining sezilarli o'zgarishiga olib keldi. Rossiyaning aralashuvi ko'plab G'arb davlatlarining tanqidi va qoralanishiga sabab bo'ldi, ular buni noqonuniy va fuqarolar urushini kuchaytirdi. Manfaat to'qnashuvining yana bir nuqtasi Suriya prezidentining kelajagi masalasi edi. Rossiya Asadning eng faol himoyachilaridan biri bo'lib, mavjud hukumatni birinchi o'ringa qo'ygan. Biroq, boshqa ko'plab davlatlar, jumladan AQSh va ba'zi arab davlatlari uning

iste'fosini va siyosiy islohotlarni talab qildi. Bu qarashlardagi farq inqirozga siyosiy yechim yo'lini to'sib qo'yadi va Rossiya va Suriya mojarosining boshqa tomonlari o'rtasidagi ziddiyatga hissa qo'shishda davom etmoqda. Suriya inqirozi Rossiya va Turkiya va AQSh kabi dunyoning boshqa kuchlari o'rtasidagi geosiyosiy kurash uchun zamindir. Turkiya va Rossiyaning muvaffaqiyatlari Rossiyaning mintaqadagi ta'sirining kengayib borayotganiga guvoh bo'lgan raqiblarining e'tiborini va tashvishini tortdi. Suriya inqirozida Rossiya va Suriya o'rtasidagi manfaatlar to'qnashuvi nuqtalari ushbu mojaroni hal qilishda turlicha yondashuvlarni aks ettiradi. Biroq Suriya inqirozini siyosiy va barqaror hal etish uchun murosaga kelish va mojaroda qatnashayotgan barcha tomonlarning manfaatlarini hisobga olish zarur.[3]

Suriya inqirozi davrida Rossiya va Suriya yaqin siyosiy munosabatlarni rivojlantirdi, bu ikki tomon uchun strategik ahamiyatga ega bo'ldi. Ikki davlat o'rtasidagi o'zaro hamkorlik siyosiy ko'mak, harbiy hamkorlik va iqtisodiy yordamni o'z ichiga olgan. Rossiya BMT Xavfsizlik Kengashida Suriyaga qarshi sanksiyalar qo'llashni nazarda tutuvchi rezolyutsiyalarni bloklab, prezident Asad hukumatini jahon sahnasida faol qo'llab-quvvatladi. Rossiyaning ko'magi Suriyaga xalqaro munosabatlardagi o'z mavqeini mustahkamlashga va G'arb davlatlarining kuchayib borayotgan bosimi fonida harakat qilishga imkon berdi. Rossiya Suriyaga harbiy yordam ko'rsatdi, jumladan, harbiy texnika yetkazib berish, jangovar harakatlar bo'yicha maslahatlar va havo amaliyotlarida ishtirok etish. Harbiy hamkorlik Suriyaning mudofaa qobiliyatini mustahkamlab, ichki va tashqi tahdidlarni jilovlashga yordam berdi. Rossiya, shuningdek, Suriyaga urush sabab bo'lgan iqtisodiy qiyinchiliklarni yengish uchun iqtisodiy yordam va sarmoya ko'rsatdi. Bu sarmoyalar mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni mustahkamladi va Suriya infratuzilmasini qayta tiklashga yordam berdi. Suriya o'zining Tartusdagi harbiy bazasi orqali Rossiyaga O'rta yer dengiziga strategik kirish imkonini berdi, bu esa Rossiyaning mintaqadagi ta'sirini oshirdi. Rossiya o'z navbatida Suriya bilan hamkorlikda Yaqin Sharqdagi o'z ta'sirini kuchaytirish va mintaqaviy mojarolarda o'z kuchini namoyish etish imkoniyatini ko'rdi.[4]

Suriya inqirozida Rossiya va Suriyaning geosiyosiy manfaatlari Suriya inqirozidagi Rossiya va Suriyaning geosiyosiy manfaatlari bir necha sohalarda kesishadi. Rossiya va Suriyaning Bashar Asad boshchiligidagi Suriya hukumatini saqlab qolish maqsadi mushtarak. Rossiya Suriyaga Yaqin Sharqdagi muhim ittifoqchi sifatida qaradi va Asad rejimini mintaqadagi mavjudligi va ta'sirini kuchaytirish uchun qo'llab-quvvatladi. Yana bir jihat - terrorizmga qarshi kurash. Har ikki davlat IShID kabi terrorchi guruhlarini o'z xavfsizligi va barqarorligiga tahdid deb bilgan. Shuning uchun terrorizmga qarshi kurashda hamkorlik ularning geosiyosiy manfaatlarining asosiy jihatiga aylanadi.[5]

Suriya inqirozini hal qilish bo'yicha xalqaro harakatlarda Rossiya muhim rol o'ynadi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) Xavfsizlik Kengashining doimiy a'zosi sifatida Rossiya Suriya bo'yicha qarorlarga ta'sir o'tkazish va veto huquqidan foydalanib, o'z manfaatlariga to'g'ri kelmaydigan rezolyutsiyalarni bloklash imkoniyatiga ega bo'ldi.

Rossiya Suriya bo'yicha, jumladan Ostona jarayoni doirasida va Eron va Turkiya bilan birgalikda muzokarlarda ham faol ishtirok etdi. Bundan tashqari, Rossiya Suriyada harbiy bazaga ega bo'lgan va Bashar al-Assad hukumatini qo'llab-quvvatlagan va bu uni Suriya mojarosida muhim o'yinchiga aylantirgan. Shu bilan birga, Rossiya Suriya inqirozini tinch yo'l bilan hal qilish bo'yicha xalqaro sa'y-harakatlarda, jumladan, Jenevadagi muzokarlarda ishtirok etish va BMTning Suriya bo'yicha maxsus elchisi faoliyatini qo'llab-quvvatlash orqali ham ishtirok etdi. Shunday qilib, Rossiya Suriya inqirozini hal qilish bo'yicha xalqaro sa'y-harakatlarda muhim rol o'ynaydi va uning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi.[6]

Turkiya va Suriya o'rtasidagi munosabatlar hamkorlik va keskinlik davrlarini o'z ichiga olgan uzoq va murakkab tarixga ega. 20-asr boshlarida ikkala davlat ham Usmonlilar imperiyasining bir qismi edi, biroq Birinchi jahon urushidan keyin ular ajralib chiqdi. 1920-yilda Turkiya mustaqillik uchun urush olib bordi va g'alabadan so'ng o'z chegaralarini o'zgartirib, Suriya hududiga bo'lgan da'volaridan voz kechdi. 1970-1980-yillarda Turkiya va Suriya o'rtasidagi munosabatlar mintaqaviy mojarolar va hududiy tortishuvlar tufayli keskinlashgan. Biroq 1990-yillardan boshlab mamlakatlar o'rtasidagi munosabatlar yaxshilana boshladi. 1998-yilda Turkiya va Suriya o'rtasida o'zaro hamkorlik shartnomasi, 2004-yilda esa Erkin savdo shartnomasi imzolangan. Bu mamlakatlar o'rtasidagi savdo-iqtisodiy integratsiyaning sezilarli darajada oshishiga olib keldi. Biroq 2011-yilda Suriyada urush boshlanishi bilan Turkiya va Suriya o'rtasidagi munosabatlar yana keskinlashdi. Turkiya Suriya hukumatiga qarshi muxolifatni qo'llab-quvvatlashini bildirdi va suriyalik qochqinlarni qabul qila boshladi. Bunga javoban Suriya Turkiyani terrorchi guruhlarini qo'llab-quvvatlashda va o'z hududiga bostirib kirishda aybladi. Shu paytdan boshlab Turkiya va Suriya o'rtasidagi munosabatlar murakkab va oldindan aytib bo'lmaydigan darajada qolmoqda. Ularning mintaqadagi manfaatlari turlicha va Suriya mojarosiga nisbatan turlicha munosabatda.[7]

Suriyadagi muxolifatni qo'llab-quvvatlashda Turkiyaning roli juda katta edi. 2011-yilda qurolli mojaro boshlanganidan beri Turkiya Suriya muxolifat kuchlari uchun boshpana, qurol-yarog', tibbiy yordam va ta'lim-tarbiya beruvchi asosiy tayanch nuqtasiga aylandi. Turkiya Suriya hukumati va islomiy ekstremistlarga qarshi kurashda muxolif guruhlarini qo'llab-quvvatlab, Suriya shimolida "Xavfsiz hudud" ham yaratgan. U Suriya Kurdistonida Turkiya terrorchi deb hisoblagan kurd kuchlariga qarshi kurashish maqsadida bir necha harbiy amaliyotlar o'tkazgan. Bundan tashqari, Turkiya Suriya tinchlik muzokaralarida, jumladan Ostona jarayoni va Sochi Kongressi doirasida faol ishtirok etdi. Shunday bo'lsa-da, Turkiyaning muxolifatni qo'llab-quvvatlashdagi o'rni ba'zi munozaralar va bahs-munozaralarga sabab bo'lmoqda. Ayrim tanqidchilar Turkiyani al-Qoida bilan aloqador "Ahrar ash-Shom" va "Jabhat an-Nusra" kabi ekstremistik muxolifat guruhlarini qo'llab-quvvatlashda ayblaydi. Bundan tashqari, Turkiyaning Suriyadagi "Tinchlik bulog'i" operatsiyasi qoralangan va xalqaro huquqni buzganlikda ayblangan. Har bir tomonning o'z

argumentlari bor va Turkiyaning Suriyadagi muxolifatni qo'llab-quvvatlashdagi o'rni munozara va muhokama mavzusi bo'lib qolmoqda.[8]

Turkiya o'z mamlakatida qurolli to'qnashuv va fuqarolar urushiga duch kelgan Suriyadan kelgan qochqinlarni qabul qilishda faol ishtirok etdi. 2011-yilda mojaro boshlanganidan beri Turkiya 3,6 milliondan ortiq suriyalik qochqinga mezbonlik qilgan va bu uni dunyodagi eng ko'p qochqinlar qabul qiluvchi davlatga aylantirgan. Turkiya hukumati suriyalik qochqinlarga oziq-ovqat, tibbiy yordam, ta'lim va uy-joy kabi asosiy xizmatlarni taqdim etgan. Ular xavfsiz boshpana va asosiy xizmatlar bilan ta'minlash uchun qochqinlar lagerlari deb nomlangan vaqtinchalik boshpanalarni o'rnatdilar. Biroq, ko'p sonli suriyalik qochqinlar lagerlardan tashqarida, Turkiyaning shahar va qishloqlarida istiqomat qilishadi. Qochqinlar ko'pincha o'zlarining yangi mamlakatlarida past turmush darajasi, ishsizlik va boshqa muammolarga duch kelishadi. So'nggi yillarda Turkiya hukumati suriyalik qochqinlarni jamiyatga integratsiyalash, ularga ta'lim, sog'liqni saqlash va iqtisodiy rivojlanish imkoniyatlarini yaratishga harakat qildi. Turkiya qochqinlar inqirozini yumshatish va Suriyadagi mojaroga siyosiy yechim topish uchun xalqaro tashkilotlar va boshqa davlatlar bilan ham hamkorlik qilmoqda. Turkiya hukumati ushbu gumanitar falokatni bartaraf etishda xalqaro birdamlik va yordamga chaqiradi.[9]

Turkiya Suriyadagi terrorchi guruhlariga qarshi kurashda bir qancha tadbirlarni amalga oshirdi. Jangdagi asosiy guruhlar ISHID (Iroq va Shom Islomiy Davlati) va Kurdiston Ishchilar partiyasi (PKK) va uning Suriyadagi bo'linmasi "Xalq himoyasi bo'linmasi" (YPG)dir. 2016-yilda Turkiya Suriya shimolida ISHID va YPGni Turkiya chegarasidan siqib chiqarish uchun harbiy operatsiya o'tkazgan edi. Ushbu operatsiya natijasida turk qurolli kuchlari Afrin va Jarablus shaharlari orasidagi hududni nazorat ostiga oldi. Turkiya harbiylari Suriyadagi ISHID pozitsiyalariga aviatsiya va artilleriyadan foydalangan holda hujum qildi. Shuningdek, ular ISHIDga qarshi kurash uchun AQSh va boshqa davlatlarni o'z ichiga olgan ko'pmillatli koalitsiyada qatnashgan. 2019-yilda Turkiya Suriyada YPGni chegara hududlaridan siqib chiqarish uchun navbatdagi harbiy operatsiya o'tkazdi. Ushbu operatsiya natijasida Suriya shimolida "xavfsiz hudud" yaratildi. Turkiya Suriya hukumatiga qarshi kurashayotgan muxolif guruhlarini ham qo'llab-quvvatlagan. Bu unga hukumat va terroristik guruhlar ta'sirini o'z ichiga olish imkonini berdi. Turkiya PKKni terrorchi guruh deb hisobladi va Suriyada uning bazalari va ta'minotini yo'q qilish uchun amaliyotlar o'tkazdi. Turkiya terroristik guruhlarining chegaradan o'tib, kirib kelishining oldini olish uchun Suriya bilan chegarasini to'liq nazorat qilishga harakat qildi.[10]

Bu harakatlarning barchasidan maqsad Turkiyaning milliy xavfsizligini ta'minlash va Suriyada terrorizmga qarshi kurashdir. Biroq bu harakatlar Suriyadagi inson huquqlari va gumanitar vaziyatning buzilishi ehtimolidan qo'rqqan ayrim davlatlar va xalqaro tashkilotlarda xavotir uyg'otdi.

Turkiya Suriya inqirozini hal qilish uchun ko'plab muzokaralar va xalqaro tashabbuslarda faol ishtirok etdi. Masalan, 2018 yilda Turkiya Eron bilan birgalikda mojaroga siyosiy yechim topish va Suriya va muxolifat o'rtasida muzokaralar olib borish

bilan shug'ullangan Ostona guruhini tuzdi. Turkiya, shuningdek, Suriya shimolida Turkiyadan suriyalik qochqinlar qaytishi mumkin bo'lgan xavfsiz hudud yaratish rejasini taklif qildi. Reja ba'zi davlatlar tomonidan qo'llab-quvvatlangan, ammo kurd aholisiga ta'siridan qo'rqib, boshqalar tomonidan tanqid qilingan. Bundan tashqari, Turkiya Suriya mojarosini hal qilish bo'yicha Jenevada o'tkazilgan muzokarlarda faol ishtirok etdi. Turkiya diplomatlari va vakillari boshqa davlat va tashkilotlar bilan muzokaralarning turli bosqichlarida ishtirok etdi.[11]

Turkiya va Rossiya o'rtasida Suriya muammosini hal qilish uchun birgalikdagi sa'y-harakatlar 2016-yilda Suriyada o't ochishni to'xtatish kelishuvi imzolanganidan keyin boshlangan. Ushbu kelishuv doirasida Turkiya va Rossiya Suriyada o't ochishni to'xtatish va tinchlik jarayonining qayta tiklanishiga rioya etilishini nazorat qilish va tekshirish uchun umumiy mexanizm yaratdilar. Turkiya va Rossiyaning qo'shma harakatlaridagi asosiy nuqtalardan biri Ostona jarayonini tashkil etish va o'tkazish bo'lib, bu jarayon davomida Suriyada deeskalatsiya zonalarini yaratish bo'yicha kelishuvlar imzolandi. Bu zonalar zo'ravonlikni kamaytirish va tinch aholini himoya qilish uchun yaratilgan. Bundan tashqari, Turkiya va Rossiya Suriya inqiroziga siyosiy yechim topishda Eron kabi boshqa ishtirokchilar bilan Ostona formati doirasida faol hamkorlik qildi. Ular birgalikda Suriya rasmiylari va muxolifat o'rtasida vositachi bo'lib, mojaroni tinch yo'l bilan hal etish uchun harakatlarini muvofiqlashtirgan. Suriya inqirozini hal qilishda Turkiya va Rossiya hamkorligining muhim jihati terrorizmga qarshi kurash masalasida o'zaro hamkorligidir. Har ikki davlat Suriyadagi terrorchi guruhlariga qarshi kurashish zarurligini tan oldi va ularning faoliyatini cheklash bo'yicha sa'y-harakatlarini muvofiqlashtirdi. Bundan kelib chiqqan holda, Turkiya va Rossiyaning birgalikdagi sa'y-harakatlari Suriya inqirozini hal etishda muhim omil hisoblanadi. Ularning Ostona jarayoni doirasidagi hamkorligi va terrorizmga qarshi kurash sohasidagi harakatlarni muvofiqlashtirish mojaroni tinch yo'l bilan hal etishga va Suriyadagi vaziyatni barqarorlashtirishga xizmat qilmoqda.[12]

Turkiya va Rossiya Suriyadagi terrorchi guruhlariga qarshi kurash muammosini turli mexanizm va tashabbuslar orqali hal qilishda hamkorlik qildi. Birinchidan, Turkiya va Rossiya 2017 yilning yanvar oyida boshlangan Ostona jarayonida faol ishtirok etdi. Bu jarayon Suriyadagi mojaroni hal qilishga qaratilgan bo'lib, Suriya hukumati va muxolifati o'rtasida Rossiya, Turkiya va Eron ko'magida muzokaralar olib borilgan. Ikkinchidan, Turkiya va Rossiya o't ochishni to'xtatish rejimi buzilishining oldini olish va mintaqadagi terrorchi guruhlariga qarshi harakatlarni muvofiqlashtirish maqsadida Idlibda jangarilar harakatini kuzatish bo'yicha qo'shma markaz tashkil qildi. Uchinchidan, Turkiya va Rossiya Suriyadagi terrorchi guruhlarining aksilterror amaliyotlari samaradorligini oshirish uchun ham razvedka ma'lumotlarini o'rtoqlashdi. To'rtinchidan, turli davrlarda Turkiya va Rossiya Suriyadagi terrorchi guruhlariga qarshi, ayniqsa, ISHIDga qarshi kurashda birgalikda amaliyot va hujumlar o'tkazgan. Ushbu hamkorlik mexanizmlari va shakllari Turkiya va Rossiyaga Suriyadagi terrorchi guruhlariga qarshi kurashda o'z harakatlarini

muvofiqlashtirish imkonini berdi hamda mintaqada xavfsizlik va barqarorlikni yaxshilash imkonini berdi.[13]

Suriyadagi terrorchilik guruhlariga qarshi kurash muammosini hal qilishda Turkiya va Rossiyaning o'zaro hamkorligi murakkab dinamikaga ega. Bu muammoni hal qilishda har ikki davlatning o'z manfaatlari va yondashuvlari bor, biroq so'nggi yillarda Suriyada terrorizmga qarshi kurash bo'yicha turli tashabbus va mexanizmlar orqali hamkorlik qilmoqda. Biroq hamkorlikka qaramay, Turkiya va Rossiyaning Suriyadagi vaziyatning ayrim jihatlariga yondashuvlari turlicha. Masalan, Turkiya muxolif guruhlarini, Rossiya hukumat kuchlarini qo'llab-quvvatlaydi. Bu ikki davlat o'rtasida keskinlik va kelishmovchilikka olib kelishi mumkin. Biroq, umuman olganda, Turkiya va Rossiyaning Suriyadagi terrorizmga qarshi kurashdagi hamkorligi mintaqani barqarorlashtirish va mojaroni hal qilishda muhim element hisoblanadi. Har ikki davlat mintaqada xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash uchun terrorchi guruhlariga qarshi kurashish zarurligini tan oladi.

Suriyadagi terrorchilik guruhlariga qarshi kurash muammosini hal qilishda Turkiya va Rossiyaning o'zaro hamkorligi murakkab dinamikaga ega. Bu muammoni hal qilishda har ikki davlatning o'z manfaatlari va yondashuvlari bor, biroq so'nggi yillarda Suriyada terrorizmga qarshi kurash bo'yicha turli tashabbus va mexanizmlar orqali hamkorlik qilmoqda. Biroq hamkorlikka qaramay, Turkiya va Rossiyaning Suriyadagi vaziyatning ayrim jihatlariga yondashuvlari turlicha. Masalan, Turkiya muxolif guruhlarini, Rossiya hukumat kuchlarini qo'llab-quvvatlaydi. Bu ikki davlat o'rtasida keskinlik va kelishmovchilikka olib kelishi mumkin. Biroq, umuman olganda, Turkiya va Rossiyaning Suriyadagi terrorizmga qarshi kurashdagi hamkorligi mintaqani barqarorlashtirish va mojaroni hal qilishda muhim element hisoblanadi. Har ikki davlat mintaqada xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash uchun terrorchi guruhlariga qarshi kurashish zarurligini tan oladi.

Suriya inqirozini hal qilishda Rossiya va Turkiya o'rtasidagi hamkorlikka to'siqlar va muammolar

Rossiya va Turkiyaning Suriya inqirozini hal qilishdagi hamkorligi oldidagi to'siqlar va qiyinchiliklar ularning mojaroni barqaror tinch yo'l bilan hal qilish qobiliyatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan murakkab dinamikani keltirib chiqaradi.

Ushbu to'siqlarning tahliliy jihatlarini mavjud. Birinchidan, Rossiya va Turkiyaning Suriyada turli strategik manfaatlari bor edi. Rossiya Asad hukumatini qo'llab-quvvatlash orqali mintaqadagi o'z ta'sirini saqlab qolishga intildi, Turkiya esa o'z milliy manfaatlarini, jumladan, kurd guruhlariga qarshi kurash olib borish va chegaralarini himoya qilishga intildi. Bu farqlar keskinlikni keltirib chiqardi va birgalikdagi sa'y-harakatlarga to'siq qildi. Ikkinchidan, Suriya mojarosini tinch yo'l bilan hal qilish jarayonida, ayniqsa, shiddatli to'qnashuvlar o'chog'i bo'lib qolayotgan Idlib viloyatida o't ochishni to'xtatish tartibi buzilgan. Bu noaniqlikni keltirib chiqardi va tinchlik kelishuviga erishishga to'siq qildi. Uchinchidan, Suriyada ISHID va Hay'yat Tahrir ash-Shom kabi terrorchi guruhlarining mavjudligi mintaqada xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlashda qiyinchiliklar tug'dirdi. Bu guruhlariga qarshi kurash kelishilgan harakatlarni va Rossiya va Turkiya o'rtasidagi

hamkorlikni kuchaytirishni talab qildi. To'rtinchidan, AQSh, Eron, Isroil va boshqalar kabi boshqa davlatlarning aralashuvi Rossiya va Turkiyaning Suriya inqirozini hal qilish borasidagi sa'y-harakatlarini murakkablashtirdi. Bu davlatlarning har biri o'z manfaatlari va pozitsiyalariga ega bo'lib, bu ikki tomonlama hamkorlik uchun qo'shimcha muammolarni keltirib chiqardi. Beshinchidan, aholi punktlarini qayta qurish, mahalliy aholi xavfsizligini ta'minlash va qochqinlarni qaytarish Suriya mojarosini hal qilishning asosiy jihatlari hisoblanadi. Biroq, bu barcha manfaatdor tomonlar o'rtasida moliyalashtirish, resurslar va muvofiqlashtirishni talab qiladigan murakkab vazifadir.[14]

Suriya inqirozini hal qilishda Rossiya va Turkiya o'rtasidagi hamkorlik istiqbollari har ikki davlat mintaqaviy siyosatining asosiy yo'nalishi hisoblanadi. Qarama-qarshilik va raqobatga qaramay, ikkala davlat ham Suriya mojarosiga barham berish va mintaqada barqarorlikni tiklashdan manfaatdor edi.

Suriya inqirozini hal qilishda Rossiya va Turkiya hamkorlikning quyidagi istiqbollariga asoslandi. Birinchidan, Suriya inqiroziga siyosiy yechim topish uchun Rossiya va Turkiya o'rtasida diplomatik aloqalar kuchaytirildi. Har ikki davlat tinchlik muzokaralarini olib borish va mojaroni hal qilish uchun murosa yechimlarini topishga harakat qildi. Ikkinchidan, Rossiya va Turkiya Suriyaning jabrlangan aholisiga gumanitar yordam ko'rsatish bo'yicha birgalikda harakat qildi. Bu boradagi birgalikdagi sa'y-harakatlar tomonlar o'rtasida ishonchni mustahkamlashi va hamkorlikka tayyorligini ko'rsatishi mumkin. Uchinchidan, har ikki davlat Suriyada terrorchi guruhlariga qarshi faol kurash olib bordi. Rossiya va Turkiya o'rtasida axborot almashinuvi va harakatlarni muvofiqlashtirish sohasidagi hamkorlik ekstremistik tahdidga qarshi kurash samaradorligini oshirdi. To'rtinchidan, iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish. Suriya iqtisodiyotining tiklanishi Rossiya va Turkiya o'rtasida hamkorlik uchun yangi imkoniyatlar yaratishi mumkin. Ikkala davlat ham mojaro tugaganidan keyin savdo, sarmoya va infratuzilmani qayta qurish sohalarida hamkorlikni kuchaytirishi mumkin. Beshinchidan, kurd muammosi Suriya inqirozining asosiy jihatlaridan biridir. Rossiya va Turkiya kurd aholisi manfaatlarini hisobga oladigan va kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan mojarolarning oldini olish uchun shart-sharoit yaratadigan murosali yechimlarni izlayotgan edi.[15]

Shunday qilib, qiyinchiliklar va qarama-qarshiliklarga qaramay, Suriya inqirozini hal qilishda Rossiya va Turkiya o'rtasidagi hamkorlik istiqbollari istiqbolli bo'lib qolmoqda. Har ikki davlat kelishuvga erisha oladi va bu murakkab mojaroni hal etishda umumiy til topisha oladi, bundan nafaqat mamlakatlarning o'zi, balki butun Yaqin Sharq mintaqasi manfaat keltiradi.

Xulosa

Rossiya va Turkiya o'rtasidagi munosabatlardagi qiyinchiliklar va qarama-qarshiliklarga qaramay, aksariyat tahlilchilar Suriya inqirozini hal qilishda ularning hamkorligi muhim rol o'ynashiga rozi. Ko'pchilikning ta'kidlashicha, har ikki davlat ham o'zaro kelishmovchiliklarga qaramay, umumiy til topa olgan va hatto birgalikda harakat qila

olgan, bu esa mojaroni tinch yo‘l bilan hal qilishga yordam beradi. Bundan tashqari, ekspertlar terrorizmga qarshi kurash va mintaqadagi vaziyatni barqarorlashtirishda Rossiya va Turkiyaning birgalikdagi sa’y-harakatlari muhimligini ta’kidlamoqda. Biroq, kelajakda bir-biriga zid kelishi mumkin bo‘lgan kelishmovchilik va manfaatlarga ishora qilib, bunday hamkorlikning uzoq muddatli va barqarorligiga shubha bildirayotganlar ham bor. Biroq, aksariyat tahlilchilar Rossiya-Turkiya hamkorligining Suriya inqiroziga ahamiyati va ijobiy ta’sirini tan olishadi.

Xulosa qilib, quyidagi xulosalar chiqarish mumkin. *Birinchidan*, Suriya inqirozini hal qilishda Rossiya va Turkiya hamkorligi mintaqadagi vaziyatni yaxshilash va mojaroni tinch yo‘l bilan hal qilishga olib kelishi mumkin. Ikkala davlat ham muloqot va hamkorlikni rag‘batlantirish uchun mojaroning turli tomonlariga o‘z ta’siridan foydalangan. *Ikkinchidan*, Suriya inqirozi bilan bog‘liq murakkab muammolarni samarali hal qilish uchun Rossiya va Turkiya o‘rtasida doimiy muloqot va muvofiqlashtirish zarur. Ikkala davlat ham mintaqada barqaror tinchlikka erishish uchun murosas va umumiy strategiyalarni topishga intildi. *Uchinchidan*, boshqa tahlilchilarning Suriya inqirozini hal qilishda Rossiya va Turkiya hamkorligi borasidagi fikrlari turlicha. Ayrim tahlilchilar ikki davlat o‘rtasidagi hamkorlik salohiyati haqida optimizm bildirsa, boshqalari mojaroni hal qilish yo‘lidagi mumkin bo‘lgan qarama-qarshilik va qiyinchiliklarni ta’kidlamoqda.

Turli nuqtai nazarlarga qaramay, Suriya inqirozini hal qilishda Rossiya va Turkiya o‘rtasidagi hamkorlik mintaqada tinchlik va barqarorlikni ta’minlash uchun strategik ahamiyatga ega ekanligini tan olish muhimdir. Ikki davlat o‘z munosabatlarini yaxshilash va Suriya bilan bog‘liq murakkab muammolarni hal qilish uchun birgalikda harakat qilishda davom etdi.

ADABIYOTLAR:

1. Чирагова А.Н. «ВОЗДЕЙСТВИЕ СИРИЙСКОГО КОНФЛИКТА НА СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИИ И ТУРЦИИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ.» <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44197861>, 2020: 87-91.
2. Шореш Абы,. «Роль Турции в конфликте на севере Сирии.» <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-turtsii-v-konflikte-na-severe-sirii>, 2018: 239-241.
3. Аватков В.А.. «Особенности борьбы с терроризмом в Турецкой Республике на современном этапе.» <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-borby-s-terrorizmom-v-turetskoj-respublike-na-sovremennom-etape>, 2020 г: 669-683.
4. Венцель С.В., Бедрик А.В. «ДИАГНОЗ СОВРЕМЕННЫХ РОССИЙСКО-ТУРЕЦКИХ ОТНОШЕНИЙ: ВЫЗОВЫ, РИСКИ, СЦЕНАРИЙ РАЗВИТИЯ .» <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42783593>, 2017: 73-82.
5. Викторovich, Манойло Андрей. «Конфликт в Сирии и внешняя политика России.» <https://cyberleninka.ru/article/n/konflikt-v-sirii-i-vneshnyaya-politika-rossii>, 2020: 146-150.

6. Долгов, Б.В. Сирийский кризис (2011–2021): развитие конфликта. 27 08 2021 г. <https://cyberleninka.ru/article/n/siriyskiy-krizis-2011-2021-razvitiye-konflikta>.
7. Зуфарович, Большаков Андрей Георгиевич. Мансуров Тимур. «Взаимодействие Ирана, России и Турции в сирийском конфликте и перспективы его урегулирования.» <https://cyberleninka.ru/article/n/vzaimodeystvie-irana-rossii-i-turtsii-v-siriyskom-konflikte-i-perspektivy-ego-uregulirovaniya>, 2018.
8. Ктеишат, А.С.А. Аль. «РЕГИОНАЛЬНАЯ РОЛЬ РФ ПОСЛЕ ВОЕННОЙ ПОМОЩИ СИРИИ.» 2021: 435-440.
9. Малышева, Д.п.н. Д. Б. Конфликты на Ближнем Востоке в XXI веке. 20 03 2013 г. <https://cyberleninka.ru/article/n/konflikty-na-blizhnem-vostoke-v-xxi-veke>.
10. Насер, Вахшитех Ахмад. «Роль России в урегулировании сирийского конфликта.» <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-rossii-v-uregulirovanii-siriyskogo-konflikta>, 2018: 516-523.
11. Нассасра, Д.А. Юсеф. «Российско-сирийские отношения в контексте геополитической конкуренции на Ближнем Востоке.» "Символ науки" №11 <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiysko-siriyskie-otnosheniya-v-kontekste-geopoliticheskoy-konkurentsii-na-blizhnem-vostoke>, 2015: 262.
12. Неизвестен. Роль России в конфликте в Сирии: анализ, цели и результаты. 14 11 2023 г. <https://nauchniestati.ru/spravka/uchastie-rossii-v-antiterroristicheskoy-operaczii-v-sirii/#author>.
13. Рогов Илья Игоревич, Фарапонова Татьяна Константиновна. «Сирийский фактор в российско-турецких отношениях.» <https://cyberleninka.ru/article/n/siriyskiy-faktor-v-rossiysko-turetskih-otnosheniyah>, 2020.
14. Рудницкий А.Ю, Аватков В.А, Сбитнева А.И. «Конфликтное взаимодействие Турции и Сирии: история и современность.» <https://cyberleninka.ru/article/n/konfliktnoe-vzaimodeystvie-turtsii-i-sirii-istoriya-i-sovremennost>, 2020: 28-31.
15. Сергеевич, Третьяк Сергей. «Роль Турции в Сирийском конфликте: Анализ работ Российских авторов.» <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-turtsii-v-siriyskom-konflikte-analiz-rabot-rossiyskih-avtorov>, 2021: 464-471.
16. Скуратова, Ю.Ю. «Позиция России в Сирийском кризисе.» <https://cyberleninka.ru/article/n/pozitsiya-rossii-v-siriyskom-krizise/viewer>, 2017: 142-147.
17. Хориех, Родех. «Миграционные потоки из Сирии: причины, последствия, прогнозы.» Текст научной статьи по специальности «Социологические науки», <https://cyberleninka.ru/article/n/migratsionnye-potoki-iz-sirii-prichiny-posledstviya-prognozy>, 2022: 58-60.
18. Эфе, Арслана. «СИРИЙСКИЙ КРИЗИС И ПОЗИЦИЯ ТУРЦИИ В 2011 – 2018 гг.» http://elibrary.sgu.ru/VKR/2018/41-03-05_005.pdf , 2018.